

A magyarországi lengyel légió első tagjai és alakulatai

KOVÁCS ISTVÁN

Született Budapesten 1945-ben. 1968-ban szerzett diplomát az ELTE BTK történelem-lengyel tanszékén. Az 1970-71-es tanévben a Bécsi Egyetemen tanult. Első verseskönete 1973-ban jelent meg. 1990-ig az ELTE Lengyel Filológiai Tanszékén tanított. Kandidátusi értekezését 1992-ben védte meg. 1990 és 1995 között kultúr-diplomata, majd krakkói főkonzul. 1995-től a Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK lengyel tanszékét szervezi és vezeti.

A Pesten gyülekező lengyelek többségét az ilyvói és az újszandeci nemzeti gárda tagjai alkották. Jelentős hányadukat két századparancsnok: Konstanty Matczyński és Ignacy Czernik vezették Magyarországra.¹

A magyarbarát bizottságok szabályos verbuváló központokat állítottak fel Galícia nagyobb városaiban. Ezek a szobányi „központok” az általuk szervezett „közvetítő” láncokon át segítették a légionista-jelölteket Magyarországra. Tevékenységük különösen a Kongresszusi Orosz Királyságból érkezett ifjú emigránsok számára bizonyult nélkülözhetetlennek, akiknek nagyobb része semmiféle kapcsolattal nem rendelkezett Galíciában.²

A podóliai születésű és Kijevben diákoskodó Zygmunt Miłkowski, aki tavasszal szökött át Ilyvóba, vaskos életrajzi műben — *A bölcsőtől egy életen át* — meglevenített élményei révén bepillantást nyerhetünk egy úgy-ahogy álcázott verbuváló központ működésébe: „A bizottságot hamar megtaláltuk. Egyszerű verbuváló, vagyis lajstromozó iroda volt, mert nem verbuválták, csak fogadták és minősítették az önkénteseket. Három emberből állott: egy tagbaszakadt bajszos kapitányból, egy aszott, sovány, harákoló és csibukoló valakiből és egy orvostól. Az önkéntesnek nyilatkoznia kellett, hogy nem kényszerből, hanem saját szent elhatározásából jött, és saját költségén megy Magyarországra. Akkor a kapitány a fálnál rögzített mércéhez állította a jelentkezőt, az orvos pedig, miután a regruta levetkőzött, megvizsgálta. Aki a mértéket megütötte és egészségesnek bizonyult, azt a köhécselő uraság lajstromba vette és szabályos pecsétes igazolással látta el arra nézvést, hogy katonának alkalmas. Kiálltam a próbát és megkaptam a papírt.”³

Az önkénteseket, ha rászorultak, pénzsegélyben is részesítették. Társadalmi szervek jöttek létre, amelyek az ifjú emigránsok és a Magyarországra készülők részére pénzt gyűjtöttek.

A Matczyński és Czernik által vezetett csapatok tagjai még, mondhatni útlevelel, legalábbis majdhogynem akadálytalanul keltek át Magyarországra. November 3-ig, amíg Hammerstein tábornok ki nem hirdette Galíciában az ostromállapotot, nyitva állt a határ.

Teofil Łapiński, a Nemzeti Gárda ifjú tüzértisztje, aki az idős Józef Tabaczyński ulánushadnagy társaságában szintén október utolsó hetében fordította Dukla felé szekere, pontosabban hintója rúdját, 1872-ben a Tygodnik Polski na Ziemi Węgierskiej címen Magyar-

¹Buřharyn, Jerzy: *Rys wojny węgierskiej w latach 1848 i 1849*, Paryz, 1852, 52., Grabowiecki, Jacenty:

Moje wspomnienia w Emigracji 1970, Warszawa, 147.

²Falkowski, Juliusz: *Wspomnienia z roku 1848 i 1849*, Poznań, 1879 (továbbiakban: Falkowski) 24-25.

³Teodor Tomasz, Jeź (Zygmunt Miłkowski): *Od kolebki przez życie*, I. 1936, Karaków, (továbbiakban: Miłkowski), 271.

országban kiadott rövid életű lengyel nyelvű hetilapban közzétett memoárjában — *Egy lengyel számkivetett volt honvédtiszt visszaemlékezéseiből (1848-1849)* — nemcsak a Magyarországra tartók nagy számára és összetételére világít rá, hanem arra is, miért nem tartóztatták fel őket az osztrák határőrök:

„Már Jaszóban is fiatalok sokaságát láttam, akik Magyarországra tartottak. Többségük polgári öltözetet viselt, néhányuk a nemzeti gárda mundériját hordta. Duklához közeledve mind több ifjú önkéntessel találkozunk, de itt-ott idősebbekkel is összeakadtunk, akik többségükben emigránsok voltak. Azon kevesek, kik útlevelemmel rendelkeztek, az országúton haladtak, de a többség a hegyen átkelve került ki azt a helyet, ahol az útlevel felmutatása elengedhetetlen volt. Az osztrákok könnyűszerrel elejét vehették volna e népvándorlásnak, de látszott, hogy a felsőbb hatóságok megalégedésére szolgál, ha a veszélyes gyúanyag elhagyja Galíciát.⁴

Teofil Łapiński ismerős a szabadságharc történetével foglakozók számára. Az ő nevéhez fűződik a főhadserg történetének első feldolgozása. *A magyar főhadserg hadjárata 1849-ben* című munkája már 1850-ben megjelent Lipcsében — németül: *Feldzug der ungarischen Hauptarmee im Jahre 1849*. Az 1848 őszén huszonegyéves Łapiński magával vitte, de óvatosságból nem öltötte fel a nemzeti gárda tüzérszti egyenruháját. Fiatal kora ellenére képzett katona volt. Öt évi szolgálat után 1848. április 30-án szerelt le a császári hadserg 3. tüzérezredétől. Igaz, nem tisztként, hanem mint ágyús.⁵ Azt, hogy haladéktalanul lépjen ki az osztrák hadseregből, a gyámja kérte tőle, aki nem más volt, mint a bátyja, Jan Łapiński. Az utóbbinak a fekete-sárga szellemű katonaság iránti ellen-szenvét akkor értjük meg igazán, ha tudjuk, hogy nem sokkal Teofil leszerelése előtt még Spielberg várbörtönében raboskodott, s onnan csak a március 19-i uralkodói amnesztiarendelet következtében szabadult.

Jan Łapiński ugyanis részt vett a galíciai nemesség 1846-os demokratikus mozgalmában, s Tarnów környékén kis híján agyonverték az általa is felszabadítani remélt parasztok. A halál torkából a börtönbe vezetett az útja: tíz évre ítélték. Az öccsét leszerelésre felszólító indoklások között az is szerepelt, hogy a galíciai nemzeti gárdában felállítandó tüzérségnél, mint képzett tüzérre, nagy feladat és karrier vár. Tiszti egyenruhát könnyű volt csináltatni, de kiderült, hogy tüzérség hónapok múltán is csak papíron létezett, mert egyetlen ágyút se sikerült a részére szerezni.

„De ha Galícia híjával volt is az ágyúnak, Magyarország nem. Pont az ellenkezőleg. Mivel pedig nem fért hozzá kétség, hogy előbb fordítja Lengyelország javára, mint kárára, úgy határozunk, hogy Magyarországra megyek és ott felajánlom szolgálataimat” — született meg a családi döntés, amelynek következtében Teofil Łapiński október 25-én búcsút vett ősei udvarházától.⁶ Ő egyébként azok közé a lengyelek közé tartozott, akik ellene vol-

⁴Teofil, Łapiński: *Egy lengyel számkivetett, volt honvédtiszt visszaemlékezéseiből (1848-1849)*, Holmi, 1996. 6. (továbbiakban: Łapiński), 866-867.

⁵Kriegsarchiv Wien, Grundbücher 3. Art. reg. 41-50. IV. Abgh. Hft. 2819.

⁶Łapiński: 866.

tak a légiónak, s úgy vélték, hogy a lengyel ügy szempontjából is hasznosabb a honvédseregben szolgálni. Ezt mindenek előtt Bemre hivatkozva a következőkkel indokolta:

„Bem azt tartotta, hogy a gyenge lengyel alakulatok kevés hasznot hajtanak Magyarországnak, Lengyelországnak pedig az ég-világán semmit. Pár ezer ember nem sokat jelent a háborúban, ahol százezrek lépnek színre. A fent említett egységek többnyire értelmiségiekből álltak, kiknek aránya Lengyelországban az össznépeséghez képest amúgy is elenyésző. Így ezen egységek vesztesége vagy pusztulása — következményeiben — mindig súlyos, ezáltal ritkán érnek föl azzal a haszonnal, amit az ilyen csapatok hajtanak. (...) Ha a Magyarországon szolgáló lengyelek számára elérkezett volna a pillanat, hogy fegyverrel a kézben térjenek vissza Lengyelországba, ez nem történhetett volna meg a magyarok jóváhagyása és támogatása nélkül. Ez esetben a magyar kormány parancsára tízegynéhány napon belül összevonhatták volna a lengyeleket. A képzett katonák betago-
lása a különféle csapatokba semmi gondot nem okozott volna. Ami pedig a légiónak a magyar nemzetre, kormányra és hadseregre gyakorolt befolyását illeti: az biztos, hogy a különféle magyar ezredekben elhelyezett lengyelek befolyása a honi ügyre, főként, hogy egy részük vezető beosztásba került, nagyobb lett volna, mint egyébként.”⁷

⁷Uo.: 869.

Ezek után természetesnek vehetjük Łapiński döntését: „Úgy vélttem, hogy légiót alakítani túl korai még, és így, mint az osztrák hadsereg csaknem minden galíciai illetőségű tisztje és katonája, úgy döntöttem, hogy felcsapok honvédnek, készen állva, mint minden lengyel arra, hogy amennyiben a szükség úgy hozza; a honi hadsereghez csatlakozom.”⁸

⁸Uo.:

Teofil is rövidesen indult volna tovább Pestre, hogy a tüzérségi főfelügyelőségen jelentkezék. Kassa városának és az itt szerveződő északi hadseregnek azonban égető szüksége volt jól képzett tüzértisztre, s miután becsvágyát kielégítve maradásra bírták, írásban kérték a hadügyminisztériumot, hogy nevezzék ki őt a város által felállított üteg parancsnokává. A jóváhagyás pár napon belül megérkezett.

⁹Władysław, Poniński:
*Listy do moich synów,
Wspomnienia z
ubiegłych lat*, 1902,
Kraków, 24.

Az osztrák hadsereg másik fiatal katonája, Władysław Poniński, az 1. dragonyosezred főhadnagya 1848 tavaszán — ellentétben Łapińskival — maga kérte nevelőapját, járuljon hozzá, hogy kilépjen a hadseregtől. Döntését a következőkkel indokolta: „azon kívül, hogy osztrák tiszt, mindenek előtt lengyel vagyok, s a körülmények úgy hozhatják, hogy a lengyel ember kötelessége összeegyeztethetetlen lesz az osztrák tiszt kötelességével”.⁹ Huszonöt éves volt ekkor, és tíz éve szolgált a császárt, több évig magyarországi kaszárnyákban — Mór környékén Lovasberényben és Újvidék közelében Futakon.¹⁰ Bizonyára ez a tény is hozzájárult ahhoz, hogy miután Bochniában hiába várta a lovas nemzeti gárda

¹⁰Uo.: 21.

megalakítását, 1848 koraőszén csicskásával együtt Magyarországra utazott. A jól képzett hivatásos lovastiszt nagy hasznára vált a szerveződő lengyel légióknak.

Władysław Poniński alezredesként hagyta el Magyarországot, évtizedek múlva pedig tábornokként és I. Viktor Emánuel szárnysegédjeként Olaszországot. 1883-ban bekövetkezett halála után *Levelek fiaimhoz, Visszaemlékezések az elmúlt évekre* címmel láttak napvilágot emlékiratai, amelyek életének magyarországi fejezetéről is beszámolnak.

1862-ben az Ilyvóban megjelenő népszerű napilap, a *Dziennik Literacki* 48. számától kezdve *Egy katona visszaemlékezéseiből* címen huszonnyolc folytatásban emlékiratot tesz közé. Szerzőjének kiléte az események leírásából és értékeléséből fölfedhető. Adolf Grochowalskiról van szó, akit szülei tizegynéhány évesen katonának adtak. Már gyermekfejjel beállt katonának, s később elvégezte a bécsi Hadmérnöki Akadémiát. 1846-ban — a galíciai dráma nyomasztó hatására — számos lengyel tisztársához hasonlóan, ő is, aki ekkor már a 4. gyalogezred hadnagya volt, kilépett az osztrák hadseregből. Huszonhat évesen vágott neki a civil életnek. Mérnöként Oroszországban kapott állást.¹¹ Talán még szép gazdasági pályát is befuthatott volna, ha 1848 tavaszán nem mint katonát szólítja meg a történelem. Az események alakulása végül Magyarországra irányította.

„Ilyvó bombázásának másnapján Stanisławówban voltam, s utasítást kaptam, hogy a Weldzisz környékén várakozó 80 fiatalembert szedjem össze, s a csapatot vezessem Magyarországra. Az egységet a lengyel légióba kellett volna beolvasztani” — olvashatjuk a látszólag anonim visszaemlékező bevezető sorait. Ez az egyetlen csapat, amely hosszú útja során tutajosok segítségét is igénybe vette. „Ökörmezőt és Bereznát érintve az Ág folyón tutajokon ereszkedtünk le Huszt városáig” — emlékezik vissza bizonyára élménydús vízi útjukra Grochowalski, s rögtön így folytatja: „A Pestig vezető úton végig meghatóan szívélyes fogadtatásban részesültünk. A legkülönbözőbb osztályok képviselői kivétel nélkül egymással versengtek, hogy kitűnjenek kedvességükkel és vendégszeretetükkel.”¹²

Konstanty Matczyński, Ignacy Czernik és Adolf Grochowalski mellett Władysław Tchorznicki kapitány vezette a legnagyobb létszámú csapatot Magyarországra. A sambori nemzeti gárda parancsnoka életének első szakasza Bem biográfiájának első fejezetére emlékeztet. Születésének pontos idejét nem ismerjük, de feltehetőleg ő is 1794-ben látta meg a napvilágot Sanokban vagy Samborban. Új-Galícia felszabadítása után, 1809-ben lépett be a Varsói Hercegség hadseregébe, előbb Poniatowski József lovas testőrségében, majd a 12. ulánusezredben szolgált. Ennek kötelékében harcolta végig az oroszországi hadjáratot, amelyért megkapta a Becsületrend tiszti keresztyét. 1813 őszén Znajmznál osztrák fogság-

¹¹Központi Állami
Történelmi Levéltár —
L'viv. (továbbiakban:
CGIA) f. 146, op. 7, ed.
3701, k. 113.

¹²(Grochowalski) *Z
pamiętników zofierza*,
Dziennik Literacki, 1862,
49. 393.

ba esett. Ettől számítva tizennyolc esztendőn át hátat fordított a katonáskodásnak. Az 1831-es lengyel szabadságharc utolsó szakaszában lépett ismét szolgálatba. Ekkor Ramorino tábornok hadtestében, a 2. ulánuszredben harcolt.¹³

A Samborban élő Tchorznicki jó kapcsolatot tartott fenn hajdani napóleoni bajtársával, Aleksander Fredro gróffal, akinek birtoka a közeli Bieńkowa Wiszniában feküdt.¹⁴ A fiatal Jan Aleksander Fredro is innen kerekedett fel Ilyvó bombázásának hírére. Útja Samborba vezetett, ahol apja ajánlatára fölkereste Tchorznicki kapitányt. Találkozásukat — másolatban a Magyar Országos Levéltárban található — töredékes visszaemlékezésében örökítette meg. Jellemezzük mi is az ő tollával a magyar szabadságharcban végül is fontos szerepet játszó lengyel lovassági tisztet: „Tipikus lengyel nemes volt, a szó valódi értelmében. Üstöke tar, szeme apró, élénk, feketén tüzelő, konya bajsztát belepte a dér, aránytalanul nagy orrát egy lovasbaleset következtében szerzett sebhely osztotta ketté, bal orcáján — szemöldökétől az álláig — vágás húzódott. Néhány héttel ezelőtt egy Schaller nevű osztrák századostól kapta, aki jeles bajvivó hírében állott, de Tchorznicki végül egy mellvágással megölte.”¹⁵

Tchorznicki személyisége nyilván befolyással volt Fredróra. De a Magyarországra felé vezető útra barátjának, Kornel Szczepeañskinak, a leendő légió kiváló tüzértisztjének biztatására és atyja beleegyezésével lépett.¹⁶ Elhatározásának politikai motívumait viszont azért tartjuk érdemesnek idézni, mert Ilyvó bombázása után általános érvényűek: „Ki kételkedhetett még abban, hogy e csapás alatt szabadságjogaink és reményeink mind össze nem omlanak, s hogy ettől a pillanattól kezdve a jobbágykaszákra támaszkodó katonai despotizmus igazgatja az országot. Nálunk mindennek vége lett akkor, amikor a magyar nemzet Kossuth vezetése alatt gigászi küzdelemre kelt Ausztriával. — Kossuth emisszáriusai már két hónap óta azon voltak, hogy minél több ifjat nyerjenek meg a magyar ügynek, de Matczyński kapitányon kívül, ki nagyobb egységgel kelt át Eperjesre, valamint néhány tucat magányos önkéntesen kívül a többséget visszatartotta abbéli meggyőződése, hogy szolgálatára és áldozatára saját hazájának van szüksége. E szempont az ágyúzás után már nem létezett, mi több, az utóbbi időben kompromittált emberek, — mind az ifjú, mind a régi emigráció tagjai — akiknek megtiltották, hogy tovább Galíciában maradjanak, kénytelenek voltak a magyar ügy után, mint végső mentődeszka után kapni.”¹⁷

Az ifjú Fredro és két társa Sambortól Turka felé indulva az Uzsoki hágon keltek át Magyarországra. Tchorznicki a maga negyven gárdistájával a Przemysl felé vezető utat választotta.¹⁸ Ők feltehetően fupkóvnál léptek magyar földre. Az is elképzelhető, hogy esetleg Przemyslből Sanok felé mentek tovább s a Duklai hágon át vezetett tovább az útjuk, bár ezt a vonalat akkor már erősen szemmel tartották az osztrákok. Tchorznicki bárme-

¹³Eligiusz, Kozłowski:
*Legion polski na
Węgrzech 1848-1849,*
1983, Warszawa, 69.

¹⁴Jan Aleksander,
Fredro: *Wspomnienia o
kampanii węgierskiej z
roku 1848-1849,*
Akcent, 2. 1987, 182.

¹⁵Uo.:

¹⁶Uo.: 184.

¹⁷Uo.: 183.

¹⁸Uo.: 186.

lyik irányt is választotta, a lengyel légió gyülekezési pontjául kijelölt Kassára vezette csapatát, majd ő maga továbbutazott Pestre. Fredro Ungvárról a városban időközben összegyűlt tizennégy önkéntessel együtt előfogatokon Kassán át egyenesen a fővárosba utazott, ahol jelentkezett Tadeusz Wołyński főhadnagynál. Ő nyomban beosztotta a szerveződő ulánusszázad egyik szakaszába, ideiglenes jelleggel ki-nevezte altisztnek, s hogy ínséget ne szenvedjen, kifizette neki a be-osztásának megfelelő egyhavi zsoldot.¹⁹

¹⁹Uo.:

Karol Kalita, aki ugyancsak a Hartmann gyalogezredben szolgált, egyike azoknak, akik egyedül szöktek Magyarországra. Kalita már decembertől készült a dezertálásra. Mivel azonban tanulmányai folytatása végett szabadságolták, — (egy politikai színezetű diákcsí-nye miatt büntetésből sorozták be) — szülei kérésére elállt a szándé-kától. A véletlen azonban közbeszólt. Kalita Petőfi módján tüntetően szabályellenesen hordta „nyakravalóját”; rátűzte a lengyel sast. Emi-att aztán ha a hadügyminiszterrel nem is, de egy osztrák vámtisztrel tettelegességig fajuló nézeteltérése támadt. Hogy a hadbírótságot meg-ússza, menekülnie kellett... Magyarországra. A jaroslói bizottság se-gítségével 1849 május elején Łupków vidékén lépte át a magyar ha-tárt. Némi szerencsével, mert kis híján elfogta a felfegyverzett pa-rasztokból álló „Landsturm”. Homonnán, a legnagyobb megdöbbe-nésére, osztrák fináncot pillantott meg... Az első pillanatban azt hit-te, kísértetet lát... De nem. Csak egy sziléziai lengyelt, aki Galícia északi határáról, a lublini utat ellenőrző hivatalából szökött meg, hogy beállhasson a légióba.²⁰

²⁰Karol, Kalita: *Ze wspomnienia Karola Kality*, Biblioteka Warszawska, 1912, III. IV. 237.

Teodozy Biechoński azok közé a lengyelek közé tartozott, akik részt vettek a februári párizsi forradalomban és a győzelmet kö-vető demonstrációkon. Visszaemlékezése szerint — amelyet azért is fontosnak érzek idézni, mert történelmi múlt fogalmát általam kiemelt költői telitalálattal határozza meg — a „diadalmas tünte-téseken az emigráció külön, tisztán lengyelekből álló menetet al-kotott, amely mögött, mint quasi arriergárda, I. Napóleon hadai, pontosabban a legkülönfélébb fegyvernemek maradékainak ma-radványai következtek — kezetlenek és lábatlanok összevisszasá-ga. Közöttük egyetlen ép ember se akad. A veteránok maroknyi seregében ott voltak Arcole, a piramisok, St. Domingo, Marengo, Ulm, Austerlitz, Eylau, Friedland, Jena, Wagram, Szmolenszk, Be-rezina, Lipcse és Waterloo tanúi. E, lőporban, tűzben és füstben megöszült katonák dicsőséget és büszkeséget sugárzó marcona arca tiszteletet parancsolt és keltett. A nagy történelmi múlt, a nagy semmi élő emlékművei...”²¹

²¹Teodozy, Biechoński: *Na obczyźnie i w kraju*, (Rok 1848), Biblioteka Warszawska, 1915. (továbbiakban: Biechoński), 291.

Biechoński április 11-én hagyta el Párizst a lengyel emigránsok első csoportjával. Abban a meggyőződésben szálltak vonatra, hogy „az a pillanat jelenti a számkivetettség végét és az újjászü-letés kezdetét”. Az újjászületés a Lengyelország helyreállításáért megindítandó harcot jelentette.

Útjuk Krakkóba vezetett, ahová három nap múlva érkeztek meg. Biechoński tanúja volt Krakkó április végi bombázásának, majd részt vett a november 2-ai ilyvói felkelésben. Elfogták, hogy ötödmagával együtt valamelyik csehországi börtönerődben internálják mindaddig, amíg a magyar felkelésre pontot nem tesz a császári haderő. Azt követően, mint emigránsokat, kiutasították volna őket a birodalomból.²²

²²Uo.: 304.

Egyik társával, a litvániai származású Adam Januszkiewiczssel útközben sikerült megszökniük, majd eljutniuk Magyarországra, ahol mindketten beálltak a lengyel légió különböző szerveződő egységeibe. Biechońskinak még annyira futotta idejéből, hogy részt vegyen a bárcai összecsapásban, majd hamarosan — fontos megbízással — visszatért Galíciába. Küldetése a szabadságába került. Adam Januszkiewicz, mint a lengyel légió 1. zászlóaljának főhadnagya az 1849 augusztus 3-ai újszegedi ütközetben esett el.

Volt azonban egy olyan eset is 1848 őszén, amikor ellenségesen fogadták a hazánkba érkező lengyeleket. Erről abból a beadványból szerezhetünk tudomást, amelyet Hipolit Krzywobłocki, két társa, Henryk Krotoski és Narcyzy Śliwiński nevében 1849 február közepén nyújtott be a Hadügyminisztériumhoz, személyes kihallgatást is kérve a kérdéses tárgyban Kossuthtól.²³ A beadvány egyszerre vázlata a havasalföldi lengyel légió történetének, tervezete a magyarországi lengyel légióknak és feljelentés... A feljelentés elsősorban Berzenczey László kormánybiztos, másodsorban Sombori Sándor ezredes ellen irányult, akik 1848 októberében, ha nem is a legeredményesebb, de legerenergikusabb szószólói és szervezői voltak a Székelyföld védelmének. Krzywobłocki persze nem tudhatta, hogy Berzenczey László 1848 augusztusa óta Kossuth egyik legodaadóbb erdélyi híve és bizalmi embere volt.²⁴ Ennek egyébként az ügy kivizsgálása szempontjából nem volt jelentősége.

²³MOL H 2 OHB 1849:
2077.

²⁴Egyed Ákos: *Kossuth és a székelyek 1848-ban*, Századok, 1994. 5. 852-854.

Az előzmények ismertetése kapcsán Krzywobłocki röviden áttekinti az ún. déli lengyel légió, vagyis a havasalföldi-moldvai lengyel légió rövid történetét. Szeptember 13-án a Lengyel Demokrata Társaság Központja Hipolit Krzywobłockit nevezte ki a fent nevezett légió parancsnokának.²⁵ (Más források szerint e légióknak, „a lengyel köztársaság keleti légiójának” végül Stanisław Bagiński ex-őrnagy lett volna a parancsnoka.) Minden valószínűség szerint Jerzy Bulharyn is számított e posztra, s csak miután lecsúszott róla, állt el attól, hogy a légióhoz csatlakozzék. Utólag elmondható, hogy mit se veszített. Mire ugyanis Krzywobłocki a légió kapcsolatait és működését szervező ügynök, Faustyn Filanowicz (Filusi-ewicz) utasítására, Moldvába érkezett, az ideiglenes moldvai kormány orosz és török nyomásra elpártolt a lengyelektől. A légió egy kis csoportjának sikerült eljutnia Erdélybe, amelynek határát a Tölgyesi szorosnál lépte át. A feltehetően hat főből álló csoportot a francia és osztrák útlevelek gyanússá tették, s tagjait emiatt letartóztatták. Krzywobłocki és társai a légió pesti szervezőköz-

²⁵Piotr, Stebelski: *Lwów w 1848*, *Kwartalnik Historyczny*, 1909.

²⁶Marian, Tyrowicz:
*Towarzystwo
Demokratyczne Polskie,
Przywódcy i kadry
członkowskie.
Przewodnik
biobibliograficzny,
1832-1863, 1964,
Warszawa, 167.*

pontja helyett a marosvásárhelyi börtönbe kerültek. Filanowicznak, aki a *Virtuti Militari* ezüskeresztjét kapta 1831-es katonai érdemeiért, s hosszú éveken át a Lengyel Demokrata Társaság emisszáriusaként működött Ukrajánban és Moldvában,²⁶ nem sikerült jövetelük valódi céljáról meggyőzni a hatáskörét rendre túllépő és túlzottan radikálisnak tartott kormánybiztost, Berzenczey Lászlót, aki azt a kerésüket sem teljesítette, hogy a magyarországi lengyel légióval kapcsolatos tervüket megküldje a hadügyminisztériumnak. E terv egyik pontja értelmében a légió két zászlóaljából és két lovasszázadból állt volna.

1848. november 5-én Joseph Gedeon altábornagy szász nemzetőrökkel és román népfelkelőkkel támogatott császári csapatai Marosvásárhely előtt megfutamították a Sombori Sándor ezredes által irányított székelyeket. A vereség miatt feldühödött, elkeseredett városlakók és nemzetőrök első indulatukban a börtönbe zárt „ágenseken és kémeken” álltak bosszút. Filanowiczot bajonetszúrások sebeztek halálra, Krzywobłóckit és Zygmunt Kamińskit puskatussal verték. Nekik társaikkal együtt végül sikerült eljutniuk a felső-tiszai hedtesthez, s beállhattak a Butharyn parancsnoksága alatt álló lengyel légióba, valószínűleg Tchorznicki századába. Hogy az elszenvedett sérelmek ellenére mennyire odaadóan harcoltak a közös szabadságért, azt mi sem bizonyítja jobban, hogy közülük Zygmunt Kamiński a január 22-i tarcali csatában halálos sebet kapott, Antoni Skalski pedig súlyosan megsebesült.

A Hipolit Krzywobłócki által aláírt beadvány célja; a tőle, Faustyn Filanowiczról és Zygmunt Kamińskitől elkobzott személyes javak értékének megtérítése, Berzenczey László felelősségre vonása és Bem parancsnoksága alá történő áthelyezési kérelmük támogatása.

Az ügyet végül intézkedés végett áttették Csány László erdélyi kormánybiztoshoz és magához Bemhez, azzal a megjegyzéssel, hogy Berzenczey ellen, aki képviselő, csak a képviselőházi bíróság járhat el. 1849 tavaszától Krzywobłócki főhadnagyi rangban az erdélyi lengyel légió gyalogságánál szolgált,²⁷ augusztusban Bemmellel együtt kijutott Törökországba.

A november első felében hozott negatív központi döntések nem tartóztathatták fel a Magyarországra igyekvő lengyeleket, akiket mindenütt lelkesen fogadtak. Az Ausztria és a Magyarország közötti háború kitörése után ugyan megfogyatkozott a Kárpátokon és a Tátrán átkelő önkéntesek száma, de a tél, s különösen a tavasz folyamán is jöttek egyenként vagy kisebb csoportokban. Az utolsó nagyobb csoport a cári intervenció előestéjén, 1849 májusában érkezett Árva megyébe. A krakkói magyarbarát bizottság legaktívabb tagja Hipolit Kuczyński hozta őket Magyarországra.²⁸ Az időpont jelzi, hogy az ügy, amelynek önfeláldozóan a segítségére jöttek — az orosz intervenció bejelentése után — már csaknem teljesen reménytelen volt. Mégis vállalták. Mintha nem ismerték volna a reménytelenséget.

²⁷Władysław, Rucki:
*Bem w Siedmiogrodzie i
w Banacie, Lwów, 1862,
230.*

²⁸Józef, Wysocki: *Együtt
a szabadságért
1848-1849, A lengyel
légió parancsnokának,
Wysocki tábornoknak
visszaemlékezése az
1848-as magyarországi
háborúra, 1993, Bp., 71.*